

Ronde 2

3

Ronde 3

*Marieke Smit & Roos Scharten
Hogeschool van Arnhem en Nijmegen
Contact: m.smit@han.nl
Roos.scharten@han.nl*

Effectieve docentmodeling

1. Inleiding

Lezers moeten leren om doelbewust en met aandacht te lezen, en hun begrip van de tekst te monitoren. Een van de sleutels om van leerlingen betere lezers te maken, is het

aanleren en doelbewust toepassen van strategieën die nodig zijn om een tekst goed te begrijpen (Swart e.a. 2022). Vooral voor zwakkere lezers is expliciete strategie-instructie van belang. Door leesstrategieën te ‘modelen’, kan een docent laten zien hoe een strategie effectief kan worden ingezet tijdens het leesproces (Rogiers e.a. 2022).

Hoewel de wetenschap duidelijk is over de potentie van ‘modeling’ in het lesonderwijs, blijkt al jaren dat docenten veel drempels ervaren om ‘modeling’ daadwerkelijk te gaan toepassen. Daarnaast is het de vraag of docenten die aangeven ‘modeling’ toe te passen ook weten welke kenmerken ‘modeling’ tot een effectief didactisch instrument maken (Bogaerds-Hazenberg e.a. 2020).

Dat gegeven was aanleiding voor Jacqueline Evers-Vermeul om een onderzoek te starten naar het leren van leraren: wat hebben leraren nodig om effectieve ‘modeling’ te kunnen gaan toepassen in hun lessen? In dit onderzoeksproject, getiteld *Professionalisering van vmbo-docenten voor effectief leesstrategie-onderwijs* (NRO, z.d.), is gekeken naar hoe docenten in verschillende contexten (docenten Nederlands en zaakvakken in het vmbo, docenten-Nederlands-in-opleiding) een workshop, die was gericht op ‘docentmodeling’, hebben ervaren, en wat daarvan zichtbaar werd in hun praktijk. De lerarenopleiding Nederlands van de HAN was erbij betrokken als consortiumpartner.

2. De kracht van ‘modeling’

Onderzoek beschrijft ‘modelen’ als het stapsgewijs voordoen van een strategie, een vaardigheid of het uitvoeren van een taak. Het doel ervan is om een onzichtbaar proces waarneembaar (zichtbaar en/of hoorbaar) te maken, bijvoorbeeld het denkproces dat iemand doorloopt om een stuk tekst te schrijven of te lezen (Bogaerds-Hazenberg e.a. 2020).

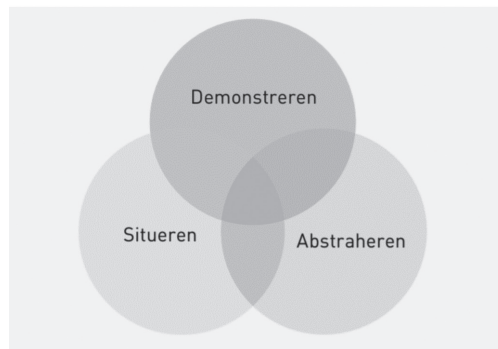
Door op deze manier een denkproces zichtbaar te maken voor leerlingen, kunnen zij als het ware ‘de kunst afkijken’. De leerling hoeft niet direct zelf aan de slag, maar kan eerst een keer ervaren hoe een ander (een model) een taak, bijvoorbeeld een lees- of schrijftaak, aanpakt. Op die manier zien leerlingen wat effectieve strategieën zijn en hoe ze die zelf in kunnen zetten (Dera e.a. 2023).

‘Modeling’ kan worden toegepast bij een heel grote diversiteit aan (denk)taken; niet alleen bij het vak Nederlands. Andere voorbeelden zijn het oplossen van vraagstukken bij vakken als Wiskunde, Economie of Natuurkunde, maar ook een generieke vaardigheid als het zoeken en beoordelen van bronnen voor een werkstuk. De docent kan optreden als model, maar ook leerlingen kunnen model voor elkaar staan. Onderdeel van het ‘modelen’ kan ook zijn dat het model laat zien wat je kan doen als je vastloopt in een (denk)proces. Op die manier kan het model zichtbaar maken dat het normaal

is om frustratie te ervaren en hoe je vervolgens kunt omgaan met tegenslag (Bogaerds-Hazenberg e.a. 2020).

3. Drie cruciale componenten

Om ‘docentmodeling’ als instructieprincipe zo effectief mogelijk in te kunnen zetten, moet de docent kunnen schakelen tussen drie verschillende componenten van ‘modellen’: (1) demonstreren, (2) situeren en (3) abstraheren.

Afbeelding 1 – De drie componenten van ‘modellen’ (Bogaerds-Hazenberg & Evers-Vermeul 2020).

1. *Demonstreren* – De docent maakt het eigen denken en doen tijdens een taak of proces zichtbaar en hoorbaar voor de leerlingen, bijvoorbeeld door alle denkstappen tijdens het toepassen van de strategie te benoemen.
2. *Situeren* – De docent benoemt de strategie en koppelt deze aan voorkennis of aan een recente (leer)ervaring van de leerlingen. Daarmee zet de docent twee essentiële stappen:
 - a. de strategie wordt in een bekende context geplaatst (“vorige week hebben we ...”);
 - b. het doel van de strategie wordt verhelderd (“waarom en in welke situaties zou je deze strategie toepassen?”) (Bogaerds-Hazenberg e.a. 2020: 17).
3. *Abstraheren* – De docent doet een stapje terug en vestigt de aandacht op de essentiële componenten van de strategie (“hoorde je hoe ik net ...”). Door op die manier de strategie los te koppelen van de specifieke context waarin ‘gemodeld’ is, krijgen leerlingen een beeld van hoe ze de strategie ook zelf, in een andere context, kunnen toepassen (*transfer*).

Deze drie componenten wisselen elkaar af tijdens het ‘modellen’. Er is geen vaste volgorde. Het is dus niet noodzakelijk om te beginnen met situeren of te eindigen met

abstraheren. Tijdens de workshop zullen wij een aantal voorbeelden laten zien van hoe de afwisseling van deze componenten er in praktijk uit kan zien.

Naast deze drie cruciale componenten draagt ook de instructie die eraan voorafgaat bij aan succesvol 'modelen'. De leerlingen krijgen de expliciete instructie dat ze, terwijl de docent aan het woord is, alleen maar moeten luisteren. Er wordt geen reactie van hen verwacht; hun enige taak is observeren.

4. Hoe train je leraren in effectieve 'modeling'?

Inzet van het onderzoeksproject was de vraag hoe we leraren kunnen leren om 'modeling' op een goede manier in te zetten. Bogaerds-Hazenberg e.a. (2020) geven aan welke onderdelen een training in effectieve 'docentmodeling' kan bevatten.

Ten eerste is het belangrijk dat de gehanteerde begrippen duidelijk zijn voor alle deelnemers. Geef de deelnemers daarom een kernachtige beschrijving van de drie componenten van effectieve 'modeling', zoals hierboven is aangegeven door het Venn-diagram met toelichting.

Ten tweede kunnen deelnemers oefenen met 'modelingscripts', waarbij ze moeten aangeven waar er in het script wordt gedemonstreerd, gesitueerd of geabstraheerd. Daarnaast kunnen docenten ook zelf een script schrijven en dat gebruiken in hun eigen les. Ten derde is het belangrijk om te kijken naar sterke en zwakke voorbeelden van 'modeling', om duidelijk te maken wanneer 'modeling' echt effectief is en om misconcepties in beeld te krijgen en te bespreken.

Ten slotte moeten de deelnemers zelf oefenen, bijvoorbeeld door 'modeling' in een oefensetting uit te proberen en feedback te krijgen.

Tijdens de workshop op HSN doorlopen we deze onderdelen en ondergaan de deelnemers zelf de (verkorte) training in effectieve modeling.

5. Welke opbrengsten hebben wij gezien?

Wij, docenten en studenten van de lerarenopleiding Nederlands aan de HAN, waren één van vier deelnemende groepen aan het bovengenoemde onderzoeksproject. Verdeeld over drie schooljaren hebben in totaal twintig studenten deelgenomen. De eerste groep van vier studenten heeft de training gekregen (online, in het voorjaar van 2021), en mede op basis van hun reactie is de training verder aangescherpt. In september 2021 is een eerste groep van vijf studenten gestart als onderzoeksgroep. Gezamenlijk hebben zij de training gevolgd en systematisch geëvalueerd, in hun lessen is geobserveerd, en parallel daaraan hebben zij hun eigen afstudeeronderzoek rond het thema 'docentmodeling' uitgevoerd. De kruisbestuiving tussen het 'grote' (NRO-)on-

derzoek en hun eigen afstudeeronderzoek werkte voor deze studenten heel goed. Het onderwerp stond vast en de training bood inhoudelijke verdieping en vormde daarmee een goed startpunt voor verdere verkenning. Ook het steeds invullen van vragenlijsten over alle onderdelen van de training maakte hen duidelijk wat het betekent om een onderzoeksinstrument in te zetten. Vanwege deze positieve ervaring hebben wij ervoor gekozen om ook in 2022 op deze manier een groep afstudeerders te begeleiden. Een deel van de afstudeerders heeft ervoor gekozen om zelf de training voor collega's te gaan verzorgen, met als resultaat dat inmiddels heel wat docenten kennis hebben gemaakt met effectieve 'docentmodeling'.

Referenties

- Bogaerds-Hazenberg, S., J. Evers-Vermeul & A. Kraal (2020). 'Modeling onder de loep, op zoek naar effectieve ingrediënten'. In: Kenniscentrum Begrijpend Lezen. *Voor u gelezen. Samenvattingen van actueel internationaal wetenschappelijk onderzoek*. Utrecht: Universiteit Utrecht, p. 15-23.
- Dera, J., J. Gubbels, J. van der Loo & J. van Rijt (2023). *Vaardig met vakinhoud. Handboek vakdidactiek Nederlands*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- NRO (z.d.). "Professionalisering van vmbo-docenten voor effectief leesstrategie-onderwijs". Online raadpleegbaar op: <https://www.nro.nl/onderzoeksprojecten/professionalisering-van-vmbo-docenten-voor-effectief-leesstrategie-onderwijs>.
- Rogiers, A., R. Bogaert, K. Van Ammel, E. Merchie & H. Van Keer (2022). 'Leer leerlingen strategische lezers te worden'. In: T. Houtveen. *De zeven pijlers van onderwijs in begrijpend lezen*. Delft: Eburon, p. 85-110.
- Swart, E., A. Helder & C. Espin (2022). 'Wat we nog niet weten: leesonderzoek in heden en toekomst'. In: Y. van Dijk, M.-J. Klaver, E. Stronks & M. Hamel (red.). *Omdat lezen loont. Op naar effectief leesonderwijs in Nederland*. Huizen: Uitgeverij Pica, p. 178-189.
- Vanhooren, S., C. Pereira & M. Bolhuis (2017). 'Iedereen taalcompetent! Visie op de rol, de positie en de inhoud van het onderwijs Nederlands in de 21ste eeuw'. Den Haag: Nederlandse Taalunie.
- Vansteenkiste, M. & B. Soenens (2015). *Vitamines voor groei: Ontwikkeling voeden vanuit de Zelf-Determinatie Theorie*. Leuven: Acco.